

Спеціалізованій вченій раді Д 61.051.07
Державного вищого навчального закладу
Ужгородського національного університету
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21)

ВІДГУК

офіційного опонента

докторки юридичних наук, професорки

завідувачки науково-дослідної лабораторії актуальних проблем

правозастосовної та правоохоронної діяльності ННІ права та

правоохоронної діяльності Львівського державного університету

внутрішніх справ

Барабаш Ольги Олегівни

на дисертаційну роботу Бадиди Андріанни Юріївни на тему:

**«Теоретико-правові засади трансформації моделі конституційного
судочинства Франції», подану на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук із спеціальностей 12.00.01 – теорія та історія держави і
права; історія політичних і правових учень та 12.00.02 – конституційне**

право; муніципальне право

Актуальність теми дослідження. Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена насамперед трансформацією класичної моделі конституційного контролю в умовах багаторівневої правової системи, у якій національні органи конституційної юрисдикції функціонують у постійному нормативному та юрисдикційному діалозі з наднаціональними судовими інституціями.

Особливої ваги це питання набуває на прикладі Французької Республіки, де Конституційна рада, зберігаючи статус національного конституційного арбітра, водночас діє в межах примату міжнародного та європейського права, що

зумовлює появу нових форм самообмеження конституційного контролю, переосмислення категорії загального інтересу та розвитку принципу пропорційності як ключового інструменту балансу між правами особи й публічними цілями.

У цьому контексті дисертація є актуальною з огляду на те, що в ній здійснено системний аналіз того, як Конституційна рада Франції формує конституційні стандарти захисту прав людини не ізольовано, а у взаємодії з Судом Європейського Союзу та Європейським судом з прав людини, уникаючи відкритих юрисдикційних конфліктів та вибудовуючи модель інституційної координації.

Окремої актуальності дослідження набуває з огляду на український правопорядок, який перебуває в стані інтенсивної європейської інтеграції та фактично стикається з аналогічними викликами щодо узгодження національного конституційного контролю з міжнародними та наднаціональними стандартами. Французький досвід у цьому аспекті постає не як зразок для механічного запозичення, а як джерело концептуальних підходів до розуміння меж конституційної юрисдикції, ролі принципів загального інтересу та пропорційності в сучасній правовій державі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні, характеризуються високим ступенем обґрунтованості, що зумовлено комплексним і послідовним застосуванням сучасних методів правового пізнання та широкою джерельною базою.

Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується, по-перше, системним аналізом норм конституційного права Французької Республіки, міжнародних договорів і актів права Європейського Союзу у взаємозв'язку з практикою Конституційної ради Франції, Суду Європейського Союзу та

Європейського суду з прав людини. Авторка не обмежується формально-нормативним викладом, а демонструє здатність виявляти функціональні зв'язки між різними рівнями правового регулювання.

По-друге, наукові положення дисертації ґрунтуються на глибокому опрацюванні доктринальних джерел французької, європейської та української правової науки, що дозволило авторці коректно реконструювати еволюцію підходів до конституційного контролю, принципу пропорційності, категорії загального інтересу та взаємодії національної і наднаціональної юрисдикцій тощо.

По-третє, сформульовані висновки підтверджуються аналізом репрезентативного масиву рішень Конституційної ради Франції, зокрема у справах щодо балансу між індивідуальними правами і публічними цілями, імплементації права Європейського Союзу та меж здійснення конституційного контролю. Це свідчить про емпіричну перевірюваність зроблених теоретичних узагальнень.

Рекомендації, запропоновані у дисертації, відзначаються виваженістю та науковою коректністю, оскільки ґрунтуються не на механічному запозиченні іноземного досвіду, а на його критичному осмисленні з урахуванням особливостей української правової системи та конституційної юрисдикції.

Загалом дисертаційна робота демонструє логічну внутрішню цілісність, аргументованість положень і відповідність отриманих висновків поставленій меті та завданням дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у цілісному теоретико-правовому осмисленні трансформації моделі конституційного судочинства у Французькій Республіці в умовах багаторівневої правової системи, що дозволило авторці вийти за межі описового аналізу та сформулювати низку концептуально важливих наукових положень.

Вагомим науково новим результатом є обґрунтування інституційного характеру сучасної моделі французького конституційного контролю, у межах якої ефективність захисту прав людини та незалежність Конституційної ради залежать не лише від статусних гарантій її членів, а й від архітектури взаємодії з національними судами та наднаціональними юрисдикціями. Такий підхід дозволив по-новому оцінити роль фільтраційних механізмів, доктрини самообмеження та процедурного діалогу між судами.

Науково значущим є розкриття категорії загального інтересу як самостійного конституційно-правового інструменту балансування, що формується практикою Конституційної ради через визнання окремих соціально значущих цілей і принципів такими, що мають конституційну цінність (охорона здоров'я, соціальний захист, фінансова рівновага, безперервність публічних послуг тощо). Це дало змогу авторці показати принцип пропорційності не як формальну формулу, а як елемент складнішої аксіологічної конструкції.

Окрему наукову новизну становить аналіз механізму застережень щодо тлумачення у практиці Конституційної ради Франції як особливого інструменту узгодження конституційного контролю з вимогами міжнародного та європейського права. У дисертації доведено, що такі застереження виконують не лише технічну, а й системну функцію, дозволяючи Конституційній раді зберігати вплив на зміст правозастосування без прямого вступу у юрисдикційний конфлікт із наднаціональними судами.

Науково новим є також системне осмислення категорії конституційної ідентичності у практиці Конституційної ради Франції як інструменту визначення меж взаємодії національного конституційного правопорядку з правом Європейського Союзу. Авторці вдалося показати, що конституційна ідентичність у французькій моделі не має декларативного характеру, а використовується як виняткове застереження у межах судового діалогу, що дозволяє поєднати

визнання примату європейського права з охороною фундаментальних засад національного конституційного ладу.

Важливим результатом дослідження є також порівняльне осмислення французького досвіду у контексті розвитку конституційної юрисдикції в Україні, що дало змогу авторці сформулювати виважені висновки щодо можливостей використання окремих концептуальних підходів (широке розуміння Конституції, еволюційне тлумачення принципів, роль судового діалогу) без механічного запозичення інституційних моделей.

У сукупності одержані результати поглиблюють теорію конституційного судочинства, розширюють уявлення про механізми взаємодії національного та наднаціонального правопорядків і мають істотне значення для подальших наукових досліджень у сфері європейської правової традиції.

Водночас слід зазначити, що наведені положення не вичерпують усіх науково нових результатів дисертаційного дослідження, які є значно ширшими за обсягом та детально розкриті у змісті роботи й узагальнюючих висновках авторки.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Дисертаційне дослідження Бадиди А. Ю. є внесоком у подальший розвиток теорії права, порівняльного конституційного права, європейського права, прав людини, а також при розробленні навчальних програм та спецкурсів.

Крім того, частина узагальнень може бути використана у діяльності Конституційного Суду України – при розвитку доктрини конституційних принципів, застосуванням принципу пропорційності, подальшому розвитку аргументації у справах. Окремі положення роботи мають прикладне значення для вдосконалення інституту конституційної скарги в Україні, зокрема у частині розвитку фільтраційних механізмів, уточнення критеріїв допустимості скарг,

ролі судового діалогу між Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Частина положень може бути використана у законопроектній та експертній роботі – під час підготовки змін до законодавства у сфері конституційного судочинства, а також у підвищенні кваліфікації суддів і юристів-практиків, які працюють у сфері публічного права та захисту прав людини.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях. Основні положення та наукові результати дослідження викладено у 50 наукових працях, зокрема у 1 одноосібній (індивідуальній) монографії, 26 наукових фахових виданнях України у галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, 7 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 4 з яких у виданнях, що проіндексовані у базі даних Scopus. Крім того, серед публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації, 16 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій різного рівня.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає нормативним вимогам. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації, забезпечують доступність і зрозумілість її ключових положень. Вважаємо, що дисертація пройшла належну апробацію.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота дисертантки відзначається логічною, послідовною та внутрішньо узгодженою структурою, що забезпечує цілісне розкриття заявленої теми та досягнення поставленої мети дослідження. Зміст дисертації охоплює як теоретико-методологічні, так і історико-правові та інституційно-практичні аспекти трансформації моделі конституційного судочинства у Французькій Республіці в контексті європейської правової традиції.

На початковому етапі дослідження авторкою ґрунтовно проаналізовано теоретико-методологічні засади конституційного судочинства, розкрито еволюцію наукових підходів до розуміння його природи, функцій і місця у системі поділу влади. Значну увагу приділено доктринальному осмисленню конституційних принципів, категорій незалежності органів конституційної юрисдикції, а також методам, які дозволяють досліджувати конституційний контроль як динамічне правове явище.

Подальший виклад матеріалу характеризується ґрунтовним історико-правовим аналізом становлення французької моделі конституційного контролю, починаючи з періоду до ухвалення Конституції 1958 року. Авторка послідовно показує, як історичні особливості державного розвитку Франції зумовили специфіку інституційної моделі Конституційної ради та вплинули на її подальшу трансформацію у V Республіці.

Центральне місце у дисертації посідає дослідження інституційно-процесуальних засад діяльності Конституційної ради Франції, зокрема порядку формування, статусу її членів, особливостей здійснення контролю за конституційністю законів та ролі фільтраційних механізмів. Окремо розкрито значення реформи 2008 року та запровадження пріоритетного питання конституційності як чинника зміни функціонального призначення Конституційної ради і розширення доступу до конституційного правосуддя.

Значну увагу в роботі приділено аналізу практики Конституційної ради як гаранта прав і свобод людини, зокрема через дослідження принципу пропорційності, категорії загального інтересу та механізмів балансування між індивідуальними правами й публічними цілями. Авторка переконливо демонструє, що захист прав людини у французькій моделі здійснюється не декларативно, а через складну систему аргументації, що поєднує конституційні принципи, соціально значущі цілі та судову інтерпретацію.

Окремий блок дослідження присвячено механізмам тлумачення Конституції Конституційною радою, зокрема аналізу застережень щодо тлумачення як інструменту узгодження конституційного контролю з вимогами міжнародного та європейського права. У цьому контексті показано, як Конституційна рада зберігає власну конституційну роль, не вступаючи у прямий юрисдикційний конфлікт з наднаціональними судовими інституціями.

Важливою складовою змісту дисертації є дослідження взаємодії Конституційної ради Франції з Судом Європейського Союзу та Європейським судом з прав людини, у межах якого авторка аналізує конституційні межі примату міжнародного та європейського права, доктрину самообмеження та інституційні механізми узгодження багаторівневого правового контролю.

Завершальну частину роботи становить порівняльно-правовий аналіз французького досвіду у контексті української конституційної юрисдикції, у межах якого сформульовано науково виважені висновки щодо можливостей використання окремих концептуальних підходів для вдосконалення інституту конституційної скарги в Україні, розвитку практики Конституційного Суду України та розширення розуміння Конституції як системи принципів і цінностей.

У цілому дисертація є завершеним, логічно структурованим і концептуально цілісним науковим дослідженням, у якому всі елементи змісту взаємопов'язані та підпорядковані єдиній дослідницькій логіці. Зміст роботи повністю відповідає заявленій темі, меті та завданням, а отримані результати свідчать про високий рівень наукової зрілості авторки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом із тим, як і при дослідженні будь-якої складної проблематики, у цій дисертаційній роботі представлені дискусійні положення, які можуть слугувати основою для наукових обговорень:

1. Дискусійним у сучасній доктрині конституційного правосуддя залишається питання розуміння незалежності суддів органів конституційної юрисдикції, зокрема:

1) чи слід розглядати незалежність (підрозділ 3.4) передусім як персональну характеристику статусу судді, що забезпечується строком повноважень, порядком призначення та гарантіями несумісності, чи як результат функціонування всієї інституційної архітектури конституційного правосуддя;

2) якою мірою відсутність інституту окремої думки (стор. 171–172), як елемент інституційної моделі, впливає на спосіб реалізації незалежності суддів, формуючи її переважно інституційний, а не персоналізований характер.

2. У дисертації на сторінці 186 зазначено, що Конституційна рада Франції визнає примат права Європейського Союзу, водночас підпорядковуючи його вимозі поваги до «конституційної ідентичності» Франції. У зв'язку з цим виникає питання: як авторка розуміє зміст і функцію поняття «конституційна ідентичність» у французькій конституційній моделі? Крім того, чи є доречним залучення для порівняння української категорії «конституційного ядра», яку використовує Конституційний Суд України, та чи можна вважати її функціональним аналогом французької конституційної ідентичності?

3. У підрозділі 3.3 авторка обґрунтовує можливість використання для України окремих елементів французької конституційної моделі, зокрема ідеї широкого розуміння Конституції, що включає не лише текст Основного Закону, а й принципи та акти установчого характеру. У зв'язку з цим виникає питання: чому авторка, визнаючи потенціал еволюційного розширення змісту Конституції, не пропонує для України виокремлення окремої категорії основоположних принципів, співмірної з фундаментальними принципами, визнаними законами Республіки у французькій моделі (PFRLR), котрі детально описує у підрозділі 4.1 дисертації?

4. Поняття «трансформація моделі конституційного судочинства», яке є центральним для всієї дисертації та винесене у її назву, потребує чіткішого авторського визначення. По-перше, у роботі детально показано зміни французької моделі у різні історичні періоди, однак термін «трансформація» використовується без окремо сформульованої дефініції. Через це він залишається широким за змістом і може сприйматися по-різному - як еволюція, реформа чи інституційне оновлення. По-друге, подання власного визначення «трансформації моделі конституційного судочинства» посилює методологічну чіткість дослідження, оскільки дозволило б однозначно окреслити, які саме зміни авторка вважає концептуальними, а які - другорядними. Таке уточнення зробило б конструкцію дисертації більш прозорою та підкреслило б наукову новизну виконаної роботи.

5. У дисертації ґрунтовно проаналізовано феномен застережень щодо тлумачення у практиці Конституційної ради Франції та показано його функціональну близькість до конституційно-конформного тлумачення, відомого німецькій доктрині, а також до окремих підходів Конституційного Суду України (стор. 119-121). Водночас, на нашу думку, потребує додаткового теоретичного уточнення питання меж допустимості такого тлумачення з огляду на принцип поділу влад та доктрину судового самообмеження. Зокрема, заслуговує на дискусію, чи не трансформується застереження щодо тлумачення з інструменту збереження конституційності закону у форму квазінормотворчої діяльності органу конституційної юрисдикції, що особливо актуально з огляду на відсутність прямого нормативного закріплення цієї техніки у французькому конституційному праві.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Андріанни Юріївни Бадиди на тему: «Теоретико-правові засади трансформації моделі конституційного судочинства Франції» виконана вперше та є суттєвим внеском до теорії права, конституційного права.

Дисертація є фундаментальною, завершеною, самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, в якій отримані нові науково аргументовані та практично цінні результати, що вирішують важливу наукову проблему формування та теоретико-правового осмислення трансформації моделі конституційного судочинства Франції у контексті європейської правової традиції.

Вищевикладене дає підстави вважати, що дисертація А. Ю. Бадиди за своїм змістом, достовірністю одержаних результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою КМУ № 1197 від 17.11.2021 р., а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальностями 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка науково-дослідної лабораторії актуальних
проблем правозастосовної та правоохоронної діяльності
Навчально-наукового інституту права та
правоохоронної діяльності
Львівського державного
університету внутрішніх справ

Ольга БАРАБАШ

